

Irena Skurdenienė*Vytauto Didžiojo universitetas**Donelaičio 52, Kaunas, Lietuva**Tel.: (370-37) 22 26 61**El.paštas: I.Skurdeniene@hmf.vdu.lt***OSKARAS MILAŠIUS: POETINĖ NUOTYKIO TOPIKA**

O. Milašius nepaliko platesnių samprotavimų apie poeziją, teorinio pobūdžio straipsnių. Jo požiūris bene aiškiausiai išdėstytas straipsnyje „Keletas žodžių apie poeziją“, išspausdintame rinkinyje „O. V. de L. Milosz (1877–1939). In Medites. Hors – texte et facsimiles. Etudes et notes“. Poezija O. Milašiumi – „archetipų valdovė“, pergyvenanti Erdvę – laiką. Todėl vienas galimų paties poeto kūrybos tyrinėjimo aspektų galėtų būti nuotykinės konvencijos, susijusios su archetipinėmis struktūromis, aptarimas.

Kas atsitinka, kai nuotykiu pasaulis įsiveržia į meninį tekstą?

Pirmiausia paneigiamas priešastingumas ir kasdienybė. Pasaulis grindžiamas atsitiktinumu¹. Galioja avantiūrinio laiko ir avantiūrinės erdvės dėsniai. Atrsiranda romantinis santykis, kuriamas sąlyginis pasaulis, pagrįstas nuotykiiniu kodu. Tai palanku poezijai.

Galėtume teigti, kad Milašius buvo protėvių apdovanotas „avantiūros genu“. Autobiografijoje jis žavisi audringu savo senelio gyvenimu, pažymi, jog tėvas taip pat buvo paveldėjęs polinkį į meną ir nuotykius². Šis „avantiūros genas“ vienaip ar kitaip daro poveikį vaizdinei poezijos sistemai, dvasinių būsenų įvairovei. Jis pasireiškia, kai poetas atskleidžia specifinį savo santykį su laiku, pateikia poezijos vaidmens šiame laike formuluotę.

Viename prancūzų nuotykių romane vienas gerai žinomas herojus apgailėstauja: tai ne mano epocha, Jūsų Didenybė. Nuotykinė konvencija pasižymi donkichotišku praėjusios tauru-

mo, žygių, kilnių poelgių epochos ilgėsiu. Neatsitiktinai H.Sienkiewicz'ius Milašiaus vadinamas mūsų tautos pasididžiavimu. Neturėtų stebinti toks intelektualaus poeto pasirinkimas – kvapą užgniaujanti nuotykiu dvasia, nekasdieniškas būvis – viena Milašiaus meninio santykio su tikrove formų, atspindinčių poezijos sieki likti paslaptimi. Milašius kartais save vaizduoja kaip keliaujantį riterį – dainių, trubadūrą, apdainuojantį griūvančią epochą („Tavo giesmė teesie griūvančios epochos griausmas“). Barbarų karaliaus menėje jis užgauna liutnią, ir jo giesmėje pasigirsta Čaild Haroldo balsas. Netgi tada, kai herbai gėdingai apspjaudyti, „dar virpa viena styga surūdijusios liutnios“ ir dar lieka ką mylėt riterio Zendoamo giesmėje.

Aristokratinis susirūpinimas poezija, atsakomybė už taurų jos švytėjimą būdinga šitam dainuojančiam riteriui, kuris nepasitiki jį dubliuojančiu truveriu. Todėl suprantama, kad „grynoji poezija“ – per siaura formuluotė aristokratinio plataus išsilavinimo poetui, siekiančiam savyje sutalpinti turtingą kultūros, meno, poezijos palikimą. Jam priimtinos retorinės kultūros epochų nuostatos ir svetimas absoliučiai individualaus pobūdžio estetizuotas poetinis nerimas. Spontaniško proveržio, individualumo ir retorikos priešprieša jam nėra labai akivaizdi – kartais neaišku, „kur baigiasi išsiliejimas, kur prasiideda iškalbingumas“³.

Tarp kitų Milašiaus pranašysčių avantiūros randame savotišką poetinę mokslinę fantastiką – pranašingus poezijos ateities regėjimus. Jie

¹ МОШЕНСКАЯ, Л. Мир приключений и литература. *Вопросы литературы*, 1982, № 9, с. 170–202.

² MILAŠIUS, O. *Poezija*. Vilnius. 1981, p. 366–367.

³ MILAŠIUS O. Keletas žodžių apie poeziją. In *Dienovidis*, 1991, Nr. 39.

netikėti, neįprasti, keliantys nuostabą: šioji poezija siejama su didžiaisiais fizikos, chemijos, astronomijos, senovės istorijos atradimais. Ji reikš mitinį pasaulio vieningumą ir susies žemės planetos kultūras, istorijas, civilizacijas, tautas⁴. Taip poetas reiškia aristokratinę atsakomybę už egzistenciją.

Pabandykime pateikti vertikalų Milašiaus poetinės avantiūros planą ir horizontalų jos matmenį. Pritaikydami G. Deleuze terminologiją, galėtume kalbėti apie savotišką Milašiaus robinzonadą. Vertikaliame lygmenyje ši robinzonada susijusi su tuo prasmų lauku, kuris yra aprėpiamas, ieškant intelektualių struktūrų, loginės teksto ašies, siekiant suvokti poeto pasaulėžiūros bei pasaulėjautos kontūrus. Šis matmuo atveria poetinių būsenų, vertybinių nuostatų, metafizinių pajautų visumą, rodo archetipų veikimo galią. Horizontalusis planas leidžia kalbėti apie empirinės nuotykių erdves kontūrus, emociją ir vaizdinę jos konkretybę.

Iš tiesų, Milašius yra žmogus be Kito. Tai žmogus, likęs vienvietėje, savo negyvenamoje saloje. Kitas – tai galimo pasaulio išraiška. Aplink kiekvieną matomą objektą, idėją susiformuoja savotiškas „gaubtas“, kurį sudaro kiti objektai, idėjos. Tą pusę, kurios nematau aš, mato, suvokia Kitas, o jo dėka ir aš. Jeigu to Kito nėra, aš sutampu su savo objektu amžinojo akimirkos dabartyje, ir sąmonė virsta plevenančiu Aš⁵.

G. Deleuze minimos vidinės reakcijos, neruturint Kito, atliepia dvasinės Milašiaus būsenoms. Kokios tai būsenos?

1. Nusiminimas, liūdesys, nevilnis. Tai veda į atminties spąstus, haliucinacijų kančias.

Milašius jau nuo gimimo apdovanotas vienvietėje („Aš užaugau Čerėje, absoliučioje dvasinėje vienvietėje“). Visą savo gyvenimą jis suvokia kaip genetiškai nulemtą dvasinei robinzonadai („Vienatvė, mano motina, papasakokite mano gyvenimą“).

Todėl viskas atrodo netvaru, laikina („Užgesusios draugystės, burlėskinės pamirštos meilės“, „vienadienės iliuzijos“). Ši vienvietė gimdo

įtampas ir neurotinį būvį. Ji nėra palaiminga ir gydanti meditacijų balzamu. Kokia išeitis?

2. Antra būseną nesant Kito – ieškojimas Kito pamainos. Taip bene labiausiai Milašiaus poezijos erdvė atsiveria nuotykinėms struktūroms. Šie ieškojimai pačia prieinamiausia, labiausiai apčiuopiama forma išreikšti daugiaprasmio kelionės motyvu. Jis labai išplėtotas, informatyvus, leidžia aprašyti horizontaliąsias teksto struktūras. Išoriškai, naratyviniame teksto lygmenyje, ši kelionė išties primena nuotykinio romano klajones. Eilėraščių tarsi siūbuojamas karietos ritmu. Čia palengva „švelnus surūdijęs karietos girgždėjimas“ ima kelti melancholišką kelių nostalgiją. Pro keliaujančiojo akis praslenka pažįstama nuotykių aplinka: giria, plėšikai, parkas, smuklės, voratinkliai jų kampuose, tamsus apsiaustas ir juodas žirgas, „plunksnos baltos ant skrybėlių, kurias mūvi smulkūs“ palydos bajorai, „kairė ranka ant špagos, o dešinė ant širdies“. Šioje kelionėje prisimenamas Kalipsės viliojamas Odisėjas, nerami Enėjo lemtis ir keliaujantis Don Žuanas, ieškąs butelio savo krepšyje.

Fiksuojama kelio pradžia („Sėskim karieton“ ir pabaiga – „karieta sustoja naktį“).

Tačiau tai kelionė per būtąjį laiką tarytum per sapną. Todėl visi pavidalai gauna kitą spalvą, visi pojūčiai, prislopūs dienos spalvoms, tampa aštresni. Vaizdai kankina iliuzijos tikrumu (senos knygos, sudžiūvusios gėlės, seni namai, senų laikų lempų šviesa, sunkia, tušti šarvai, kuriuose plaka protėvių širdys, ano meto parkuose giedantys fontanai). Tai savotiška daikto metafizika tarsi R. M. Rilke's poezijoje. Regimieji pavidalai projektuojami į gylį ir tampa kažkuo daugiau nei jie patys.

Šiame vizijos pasaulyje įtempta klausia gaudo balsus iš Kadaisė. Tai subtilūs paslaptingi garsai: erdvė prisipildo paslaptinių girgždesių: tylus žingsnių aidas senuose namuose, senos pelės krebždesys. Garsai intensyvėja: nakties griuvėsiuose dainuoja vėjas, aidai medžiotojo riksmas. Garso intensyvumas itin ryškus atėjus rudens metui: „Paskui ateidavo ruduo, girgž-

⁴ MILAŠIUS, O., išnaša 3.

⁵ ДЕЛЕЗ, Ж. *Логика смысла*. Москва, 1998, с. 273.

dėdamas ašimis, šulinių svirtimis ir trinksdamas kirviais“.

Užlieja ano laiko kvapai tarsi M. Proust'o romane ar simbolistų „atitikimuose“. Tai seno lietaus, senų knygų, senų langų, pūvančių iškaršusių medžių kvapas.

Šie vaizdai, garsai, kvapai – įaudrintos vaizduotės dariniai. Visa tai menamoji erdvė, kuri atstoja šiam dvasios robinzonui Kitą. Tai savotiška poetinės psichozės forma. Tai Montekristo salos, uždaros, stebuklingos erdvės pasaulis, primenąs rojaus sodą. Tai individo sala, tik jam paklūstanti, atsiribojanti nuo platesnės erdvės, jo mieganti užburta karalystė. Menamoje Milašiaus poezijos erdvėje formuojama viena svarbiausių opozicijų – namai // kelias. Namai – geidžiamybė, jie prarasti („O Namai, Namai! Kodėl man leidot iškeliut?“). Benamio sąmonėje suka jaukius lizdus iliuzijų paukščiai, ir buvimas prisipildo vaikystės pasaulio jaukumu. Skaudus šito iliuzionistiškumo suvokimas („Tą dieną lyja ant visa ko tuštumos“). Lėtai teka neapibrėžtas avantiūrinis laikas. Anot M. Bachtino, „jame nieks nekinta: pasaulis lieka toks kaip buvo“⁶. Kelio vaizdinys formuoja platų semantinį lauką, aprėpiantį ne tik žmogiškųjų klajonių, bet ir amžino nerimo, vienvėsių prasmes.

3. Trečioji Kito praradimo prasmė, pagal G. Deleuze, – pasaulio perstruktūravimas. Tai jau ne ieškojimo, o atradimo fazė. Tai yra – gebėjimas grįžti iš gelmių, kurios pavaldžios psichiniams neurotiniam dariniams, į paviršių. Robinzonas čia sujungia žmogaus vitalumą ir laisvą stichiją, atranda kosminę energiją. Tai yra – atranda kažką Kitokį nei Kitas. Galėtume teigti, jog čia veikia nuotykinės konvencijos

dėsnis: vystydamasis nuotykis gali tapti filosofiniu ir padėti spręsti moralines problemas⁷. Išėitis iš vienvėsių Milašui – ryšys su žmonėmis, kuriuos, anot jo, reikia mylėti „sena gailėsčio, vienvėsių bei rūščio sudėvėta meile“, noras tarnauti. Tai biblinė „Nihumim“ (paguoda), tai „Laiškas Storgei“ (visa apimančiai Meilei). Toks atsivėrimas Milašiaus atveju įmanomas metafizinėje plotmėje. Jam negalėtume pritaikyti naujų laikų robinzonados, J. Verne'o „Paslaptingos salos“ robinzonados, principų, teigiančių, kad tik visuomenėje, bendrai dirbdamas žmogus yra žmogus ir gali kažką sukurti⁸. Gyvenimo pabaigoje Milašui likę paukščiai Fonteneblo parke. Tokio pobūdžio ryšį įdomiai interpretuoja Milašiaus tyrinėtojas V. Bagdanavičius: „Paukštis, nors menkiausias, visuomet yra aristokratas. Jis gali pakilti“⁹. Šis gebėjimas pajusti kelionės harmoniją atplėšia neramų poetą nuo žemės, kuri, kaip tame Ch. Baudelaire'o „Albatrose“, jam kausto sparnus.

Avantiūriniai Milašiaus poezijos motyvai kuria tą paslaptingą galimą jo metafizikos erdvę, kurioje vengiama abstrakcijos, kurioje filosofinė mintis ištirpsta fiziniame konkretybėje. Šie motyvai padeda reikštis vienam svarbiausių archetipų – kelionės archetipui, ateinančiam iš senų folkloro, sakralinių tekstų, senųjų epopėjų, riterinio romano, nuotykių romano. Milašiaus poezijoje regime prasmingą hierarchiją: Odisėjas, ieškąs savosios Itakės, keliaujantis riteris, metafizinis poetas, kertąs laiką ir erdvę. Taip paliudijama viena esmingiausių Milašiaus nuostatų: tikrieji poetai apdainuoja ne paviršutinius dalykus, o „mato pasaulio archetipus“¹⁰.

⁶ Plačiau žr.: МОШЕНСКАЯ, išnaša 1, c. 170–202.

⁷ МОШЕНСКАЯ, išnaša 1, c. 170–202.

⁸ МОШЕНСКАЯ, išnaša 1, c. 170–202.

⁹ BAGDANAVIČIUS, V. Venecijos kvapai. *Regnum*. Vilnius, 1992, p. VIII.

¹⁰ MILAŠIUS, išnaša 2, p. 14.

Irena Skurdenienė

Vytauto Didžiojo universitetas

**OSKARAS MILAŠIUS: POETINĖ
NUOTYKIO TOPIKA****Santrauka**

Straipsnis grindžiamas Oskaro žodžiais, esą „poezija yra archetipų valdovė“. Ši citata teikia galimybę analizuoti poeziją kaip tam tikrą nuotykių konvenciją, nes žinoma, kad nuotykių struktūra labai artima archetipo struktūrai. Sakoma, kad O. Milašius paveldėjo iš protėvių „nuotykių geną“. Metaforiškame teksto lygmenyje poetas neretai vaizduoja save kaip klajojantį riterį ar trubadūrą, tačiau tai yra tik metafizinė kelionė į praeitį. Vartojant G. Deleuze terminologiją, galima kalbėti apie dvasinę O. Milašiaus giminybę su Robinzonu Kruzo ir vadinti jį žmogumi, kuriančiu paslaptinę metafizinę erdvę, kurioje jis vengia abstraktumo ir siekia išreikšti filosofines pažiūras konkrečiais fizinės realybės pavidalais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: nuotykinė konvencija, Kitas (l'Autre), archetipinės struktūros.

Irena Skurdeniene

Vytautas Magnus University

**OSCAR MIŁOSZ: POETIC TOPICALITY
OF ADVENTURE****Summary**

The paper is based on Oscar Milosz's words that "poetry is the ruler of archetypes". This quotation gives a possibility to analyze poetry taking into consideration the conventions of adventure that are closely related to the archetypical structures. O. Milosz is said to have inherited "the gene of adventure" from his ancestors. On the figurative text level he often introduces himself as a traveling knight or as a troubadour. Nevertheless, this is only a metaphysical travel in the past. Using G. Deleuze's terminology we can talk about a specific O. Milosz's spiritual kinship with Robinson Crusoe and present him as a person creating a mysterious metaphysical space where he tries to avoid abstractions and to reveal his philosophical thought with the help of concrete physical reality.

KEY WORDS: convention of adventure, the other (l'Autre), archetypical structures.

Gauta 2003 02 10

Spaudai įteikta 2003 04 02